

ՆԵՐԻՔՆԱԶ ՈՐՄԿԱՆՅԱԼ

ՆԵՐՍԵՍ ԾՆՈՐՀԱԼՈՒ «ՈՂԲ ԵԴԵՍԻՈՅ» ՊՈԵՄԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՆՆՔԸ

Ներսես Ծնորհալու «Ողբ Եդեսիոյ» պոեմը հայոց միջնադարյան քնարերգության մեծարժեք ստեղծագործություններից է: Պոեմը մշտապես գտնվել է միջնադարագետների ուշադրության ոլորտում, բայց այն հիմնականում գնահատվել է պատմական հայեցակետից՝ բանաստեղծի կրոնամիստիկական հայացքների բացասմամբ և, ընդհակառակը, աշխարհիկ տրամադրությունների ընդգծմամբ: Անշուշտ, այդ միտումը ժամանակաշրջանի թելադրանքն էր. գրականագետը ևս իր ապրած ժամանակի հասարակական գիտակցության ըմբռնումների և պատկերացումների կրողն է:

Իբրև ճշմարիտ երկ՝ «Ողբ Եդեսիոն» ոչ միայն բավարարում էր ժամանակաշրջանի գրական և գեղագիտական պահանջները, այլև ըստ ամենայնի արձագանքում էր հասարակական-քաղաքական, փիլիսոփայական և բարոյական խնդիրներին:

Տարակարծություններ չկան Ողբի պատմական նյութի և բովանդակության հարցում: Իր ուսումնասիրության մեջ Գր. Հակոբյանը գրում է. «Սյուժեն ազատ է կրոնական բնույթից և ընդգրկում է պատմական իրադարձություններ՝ կապված Եդեսիայի առումն ու աղետի հետ»¹: Վ. Զալոյանի դիտարկմամբ՝ «Ողբ Եդեսիոյ» պոեմը թե՛ իր բովանդակությամբ և թե՛ իր ձևով ընդհանուր ոչինչ չունի կրոնական-եկեղեցական պոեզիայի հետ»²: Մ. Աբեղյանը նույնպես ընդգծում է, որ «դրա նյութը ո՛չ կրոնական է և ո՛չ կրոնավորներից է վերաբերում, այլ աշխարհիկ է»³:

Իսկապես, Ողբի նյութը աշխարհիկ է, և ուսումնասիրողները, խորապես գնահատելով երկի գեղարվեստական արժանիքները, միանշանակ շեշտել են, որ քերթվածի գաղափարական հիմքը հայրենասիրությունն է, և այն ծրագրային ստեղծագործություն է: Գր. Հակոբյանը գրել է, որ «պոեմը դառնում է աշխարհիկ-քաղաքական մի քերթված, հայրենասիրական չափածո առաջին ողբերգությունը»⁴: Ըստ Պ. խաչատրյանի՝ «Ողբն ստացել է պատմական ու հայրենասիրական լայն բովանդակություն, դարձել է ծրագրային բանաստեղծություն»⁵: Վ. Նալբանդյանի կարծիքով՝ «Ողբը հայության ազգային ճակատագրի վերաբերյալ քերթողի խոհերի բանաստեղծական ընդհանրացումն է, ծրագրային մի բանաստեղծություն, որտեղ իբրև փրկության միջոց առաջ է քաշվում ազգահավաքման, ազգի ցրված ուժերը միավորելու խնդիրը, բանաստեղծական խոսքի փոխարինումով ներթուղվում է ազատագրական կոմի գաղափարը, շեշտվում հաղթանակի հավատն ու վճռակա-

¹ Գրիգոր Հակոբյան, Ներսես Ծնորհալի, Երևան, 1964, էջ 194:

² Վ. Կ. Զալոյան, Հայկական ռեմեսան, Երևան, 1964, էջ 183:

³ Մանուկ Աբեղյան, Երկեր, հատ. Դ. Երևան, 1970, էջ 128:

⁴ Գրիգոր Հակոբյան, Ներսես Ծնորհալի, Երևան, 1964, էջ 198:

⁵ Ներսես Ծնորհալի, Ողբ Եդեսիոյ, աշխ. Մ. Մկրտչյանի, Երևան, 1973, էջ 14:

նությունը»⁶։ Սակայն բոլոր գնահատականներում անտեսվում, երկրորդական պլան է մղվում Ողբի կրոնական ելակետը։ Միմյնդե կրոնական միտվածքը չի նվազեցնում քերթվածի արժեքն ու նշանակությունը, ավելին՝ հնարավորություն է տալիս նորովի ներկայացնելու հոգևոր այն մթնոլորտը, որի մեջ ձևավորվել է Օնորհալու աշխարհայացքը։

Ա. Մադոյանը Ողբը գրելու դրդապատճառ է համարում հայրենակիցներին մխիթարելը։ Իր նկատառումը նա հիմնավորում է Ողբից բերված օրինակներով⁷։ Իրավացի է գրականագետը. Օնորհալին քանիցս շեշտում է, որ Ողբը գրել է մխիթարելու և սիրփելու համար։ Սակայն բանաստեղծն ունեցել է նաև այլ դրդապատճառ. քրիստոնեական ջերմեռանդությունը գնալով թուլանում էր, գլուխ էր բարձրացնում երկբայության ոգին։ Դա չէր կարող չմտահոգել բարեպաշտ քրիստոնյային։ Եվ պոեմի ստեղծագործական մտահղացումը ծնվել է հոգևոր գաղափարների և աշխարհիկ տրամադրությունների փոխկապակցմամբ։

Միջագետքի հյուսիս-արևմուտքում գտնվող Եդեսիա քաղաքը Արևելքի քրիստոնեական աշխարհի նշանավոր կենտրոններից էր։ 1098 թվականին՝ խաչակրաց առաջին արշավանքի ժամանակ, հիմնվել էր Եդեսիայի կոմսությունը։ XII դարում քաղաքը կառավարում էր ֆրանկ մի կոմս՝ Մոսլին անունով։ 1144 թ. Հալեպի Ջանգի ամիրան հարձակվում է քաղաքի վրա։ Բնակիչները մեկ ամիս շարունակ հետ են մղում թշնամու զորհները։ Նրանք օգնություն են սպասում դրսից, սակայն օգնություն չստանալով՝ հավատում են Ջանգի ամիրայի եղբւմանը՝ չկոտորել բնակիչներին, և դեկտեմբերի 23-ին քաղաքը հանձնվում է թշնամուն։ Ջանգին դրժում է երդումը, ավերի, կողոպուտի և կոտորածի է մատնում քաղաքը, գերեվարում մարդկանց։

Գ. Զարպհանյանը գրում է, որ երբ Եդեսիայի ավերման լուրը հասնում է Կիլիկիա, շատերի կարեկցությունն է շարժվում, և Ապիրատը, փափագելով թշնամու անգթության տխուր հիշատակը կենդանի պահել «ապագայից մտքին ու սրտին», խնդրում է Ներսեսին, որ «իրեն բանաստեղծական աշխոյժը բանեցնեն այս միտքին վրայ։ Անոր խնդրանացն արգասիքն է Եդեսիոյ Ողբը»⁸։

Իրոք, Ն. Օնորհալին Ողբը գրել է իր եղբորորդու՝ Ապիրատի խնդրանքով։ Այդ մասին նա տեղեկացնում է պոեմի հիշատակարանում.

... Զոր պահանջեաց տարփմամբ սիրոյ
եղբորորդին իմ ըստ մարմնոյ...⁹

Մ. Աբեղյանը ենթադրում է, որ պաշարման ժամանակ Ապիրատը եղել է Եդեսիայում և այնտեղից ազատվելով՝ գնացել է Ծովք և պատմել քաղաքի ավերման մասին¹⁰։ Ըստ Լևոն Տեր-Պետրոսյանի՝ այդ տեղեկությունը թյուրիմացության արդյունք է, և պատճառը

⁶ «Ներսես Օնորհալի», Հոդվածների ժողովածու, էջ 21։

⁷ Տե՛ս Ա. Մադոյան, Միջնադարյան հայկական պոեմը, Երևան, 1985, էջ 222։

⁸ Գ. Զարպհանյան, Պատմություն հայերեն դպրությանց, Վենետիկ, 1865, էջ 517։

⁹ Ներսես Օնորհալի, Ողբ Եդեսիոյ, աշխատասիրությանը Մ. Մկրտչյանի, Եր., 1973, էջ 137։

¹⁰ Տե՛ս Մանուկ Աբեղյան, Երկեր, հատ. Դ, էջ 129 (այնուհետև՝ «Ողբ Եդեսիոյ»)։

Ծնորհալու հիշատակարանի սխալ վերծանությունն է, որը տրված է Ողբի թիֆլիսյան հրատարակության առաջաբանում: Բացառելով Եղեսիայի գրավմանը Ապիրատի ականատես լինելու փաստը՝ հողվածագիրն իրավացիորեն ավելացնում է. «Ավելի հավանական է ենթադրել, որ Ապիրատը պարզապես ծանոթ է եղել Եղեսիայի առումը ողբալու գրական մի փորձի և բարի նախաձեռնով մղված՝ խնդրել հորեղբորը, որ նա էլ մի բան հորից»¹¹:

XII դարի ասորական գրականության մեջ բանավեճ է ծագում երկրային աղետների գործում նախախնամության խաղացած դերի մասին: Հովհաննես Մերոյիցի եպիսկոպոսն արտահայտում է այն տեսակետը, որ բոլոր աղետներն Աստծո կողմից չեն ուղարկվում: Երբ գրավվում է Եղեսիան, նա պնդում է, որ քաղաքը կործանվեց ո՛չ Աստծո կամքով: Նրան հակաճառում են շատերը, այդ թվում՝ Դիոնիսիոս Բար-Սալիբին՝ հանդես գալով ճառերով, աշխատություններով:

Լ. Տեր-Պետրոսյանը ներկայացնում է բանավեճի մանրամասներն ըստ Միքայել Ասորու¹²: Ն. Տեր-Ներսիսյանը վկայակոչում է Սեն-Մարտենին, որը հաղորդում է, որ ասորի երկու եպիսկոպոսներ՝ Մար Դիոնիսիոս Բար-Սալիբի և Մար Բարսեղ, ըստ Ապուլ-Ֆարադի վկայության, ողբեր են գրել Եղեսիայի գրավման առթիվ, բայց դրանք կորել են¹³:

Հայ Եկեղեցին սերտ հարաբերությունների մեջ է եղել ասորական Եկեղեցու հետ: Երվանդ Տեր-Մինասյանցի ուսումնասիրությունից տեղեկանում ենք, որ դավանաբանական հարցերի շուրջ վեճն ու կոիվը շարունակվում էին հոգևորականների միջև, և այդ վեճերին եռանդուն մասնակցություն է ունեցել Դիոնիսիոս Բար-Սալիբին, որը «երբեք առիթ չէ փախցրել հայերի սովորությունները պարսավելու և նրանց ամենածանր, անթույլատրելի խոսքերով նախատելու»¹⁴: Հակառակ այդ վիճաբանությունների՝ երկու Եկեղեցիների ներկայացուցիչներն էական հարցերում միաբան են եղել: Ծնորհալին ասորերենից թարգմանել է տվել տարբեր գործեր:

Անհնար է, որ Ծնորհալին տեղյակ չլիներ վերը նշված բանավեճին: Լ. Տեր-Պետրոսյանը բացահայտում է Ծնորհալու Ողբի կապը ժամանակի ասորական գրականության հետ, նրանում՝ բանավեճի արձագանքը:

Ծնորհալին Ողբում մի ամբողջ հատված է նվիրել այն խնդրին, թե արդոք միայն քրիստոնյանե՞րն էին մեղավոր, որ նրանք են պատժվում, կամ ինչո՞ւ պատժվողը հենց Եղեսիա քաղաքն է: Բերվող հատվածում Ծնորհալին հստակ է նշում, որ իր խոսքն ուղղված է նրանց, ովքեր իրավացի չեն համարում Աստծո դատաստանը:

¹¹ Տե՛ս «Ներսես Ծնորհալի», Հողվածների ժողովածու, էջ 204-205, ծանոթագրություն 13:

¹² Նույն տեղում, էջ 205-210:

¹³ Տե՛ս «Բազմավեպ», 1973, էջ 543:

¹⁴ Երվանդ Տեր-Մինասյանց, Հայոց Եկեղեցու հարաբերությունները ասորվոց Եկեղեցիների հետ, Ս. Էջմիածին, 1908, էջ 264:

Այլ զի ոմանք ընդդէմ բերին
 և աստանօր հակառակին,
 Ասեմ՝ զիա՞րդ իրաւացի
 այս է վճիռ դատաւարանին...¹⁵

Իր դատումի մեջ ավելի անաչառ է մեծանուն գիտնական Մ. Աբեղյանը՝ նշելով, որ Օմորհալին աղետը ընդունում է իբրև աստվածային պատիժ մեղքերի համար՝ այդ հարցում հետևելով հին մեկնաբաններին¹⁶։ Նա համամիտ է Հակոբյանին, որ հատվածն իր արվեստով չի հյուսվում երկի կառուցվածքին, և ենթադրում է, որ Օմորհալին այն հետո է ավելացրել, որովհետև այնտեղ ոչ թե բանաստեղծն է խոսում, այլ մեկնաբանը¹⁷։

Այդ հատվածը, սակայն, Ողբի մտահղացման տրամաբանական ընթացքի մի օղակն է։ Երկի մյուս էջերում ևս շեշտվում է, որ Աստծու պատվիրանները մոռանալու պատճառով է պատժվում քաղաքը։

Արդ, նախ՝ ասեմ զայն, որ կրեցի
 ի ձեռանէ Տեառն զքարի,
 Ապա՝ զչարիսն, որ պատահեաց
 ինձ ըստ մեղաց հանկարծակի¹⁸։

Վերը հիշված հատվածում Օմորհալին արձագանքում է Մերդինցու կողմից առաջ քաշված բանավեճին։ Երբ Զանգին գրավում է Եդեսիան, շատերն են դժգոհում, թե Աստված ինչու է թողնում, որ անօրենները կոտորեն քրիստոնյաներին, իսկ Մերդինցին գրում է, որ եթե ֆրանկների զորքը քաղաքում լիներ, Եդեսիան չէր ընկնի թուրքերի ձեռքը, ուրեմն հրամանը Տիրոջից չէ։ Մերդինցին Սուրբ Գրքից մեջբերումներով և բնական օրինակներով փորձում է ապացուցել իր տեսակետը։ Օմորհալին հակաճառում է Մերդինցուն և բոլոր երկբալողների՝ պնդելով, որ Զանգին ինքնին ոչնչություն է, երկնային թագավորն է տնօրինում կյանքը, նա պատժում է ոչ թե մեծ իշխանի և սիրելի բարեկամի ձեռքով, այլ «հրամայել անարժան մարդոյ վերջին և դառնագոյն դիմաց դահճին»¹⁹։

Աստված Զանգիին պատժի միջոց է դարձրել ճիշտ այնպես, ինչպես պատժում է սաստիկ կարկուտ կամ եղյամ բերելով, անչափ անձրևների կամ խիստ չոր երաշտի, մորեխի բազմաճալու կամ էլ արտերի մեջ զազրագույն մկների բազմաճալու միջոցով։

Այն, որ հատվածն իր «սատուությամբ ու երկայնությամբ վնասում է երկի վայելչահյուս գեղեցկությանը»²⁰, կարելի է բացատրել նրանով, որ Օմորհալին կարևորել է հատվածի գաղափարական նպատակադրումը. հետևելով Մերդինցուն՝ բազմաթիվ օրինակներ է

¹⁵ «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 102։

¹⁶ Մանուկ Աբեղյան, Երկեր, հատոր Դ, էջ 139։

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 140։

¹⁸ «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 45, տե՛ս նաև էջ 53, 66։

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 104։

²⁰ Տե՛ս Մանուկ Աբեղյան, Երկեր, Դ, էջ 140։

բերում Աստվածաշնչից և առօրյա կյանքից՝ ապացուցելու համար, որ Աստված է տնօրինում ամեն ինչ:

Ծնորհալին՝ Հակոբ Օշականի դիպուկ բնորոշմամբ՝ «յորովայնէ ընտրեալ եկեղեցականը»²¹, որ կրթվել ու դաստիարակվել է քրիստոնեական ոգով, չէր կարող կասկածի տակ առնել Աստծո իրավացիությունը: Իզուր չէ, որ Ծնորհալու վարքագիծը գրում է, որ «... եղբայրը գոհանում էր Տիրոջից, որ այդպիսի մեծ փարթամության տեր և հավատի այնքան մեծ սյուն տեսավ հաստատված սուրբ եկեղեցում՝ իր ծնողների որովայնից»²²:

«Ողբ Եդեսիոյ» պոեմը գրելու մտահղացումը բխում էր աստվածաշնչյան դրույթների ճշմարտացիությունն ամրակալելու միտումից, իհարկե, միահյուսված այն մեծ ցավին ու կարեկցանքին, որ ապրում էր Ծնորհալին քրիստոնեական աշխարհին հասած ծանր աղետի, մարդկային զոհերի համար:

Երկի նախերգանքն սկսվում է Եդեսիայի կոչով՝ ուղղված երկնային առաքաաստի հարսների՝ Եկեղեցիների, աշխարհի ազգերին ու ցեղերին, Քրիստոսի հավատացյալներին ու մրա խաչին երկրպագողներին, որ զան ու ողբան իր հետ: Նախ և առաջ իր կանչը մա ուղղում է Գրանց, որ աստվածային բխումն են Ադեմի աղբյուրների.

Որ էք բղխումն աստուածային
ի յաղբերէն Ադեմայի²³:

Այդպես են բնորոշվում Ծնորհալու կողմից Երուսաղեմը, Հոռմը, Կոստանդնուպոլիսը, Ալեքսանդրիան, Ամսիոքը, որովհետև մրանք եկեղեցական մկիրապետության կարևոր կենտրոններ էին.

Յորս առ ի ձէնջ քառավտակ
յորդառոսան գետք հոլովին՝
Արբուցանել զտիեզերս
աւետաբեր բղխմամբ բանի²⁴:

Նախերգանքի այս հատվածին Մ. Արեղյանն անդրադարձել է մեկ-երկու տողով. «Եդեսիան... դիմում է քրիստոնեական մշակման կենտրոններին՝ բանաստեղծորեն բնորոշելով մրանց կատարած դերերը»²⁵:

Հստ էության սա միայն բանաստեղծական բնորոշում չէ: Գործածելով Ավետարանից քաղված մակդիրներ ու բացատրություններ, Ծնորհալին փաստորեն արտահայտում է վարդապետական մտքեր: Եդեսիան մաի դիմում է Երուսաղեմին. մա երկնավոր թագավորի մեծ քաղաք է, որովհետև այնտեղից են բխել Օրենքը և Մարգարեները, այնտեղից է

²¹ Տե՛ս Հակոբ Օշական, Երկեր, Եր., 1979, էջ 399:

²² «Հայկական վարքեր և վկայաբանություններ V-XV դդ.», Եր., 1998, էջ 80:

²³ «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 22:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 22:

²⁵ Մանուկ Արեղյան, Երկեր, Դ, էջ 129:

ծագել անճառելի լույսը: Այնուհետև Եդեսիան դիմում է Հոռմին, որտեղ հաստատված է Պետրոս առաքյալի Աթոռը.

Եկեղեցիդ անշարժելի,
ի կեփայեան շինեալ վիմի,
Դրանց դժոխսց անյաղթելի
և կմիք երկմիցն բացողի...²⁶

Ծնորհալին ակնարկում է Պետրոս առաքյալին: Պետրոս հունարենն ճշանակում է՝ քար, վեմ: Եկեղեցական գրականության մեջ Պետրոս առաքյալին կոչում են վեմ հավատո: Հոռմից հետո Եդեսիան ողբալու է հրավիրում Կոստանդնուպոլսին՝ անվանելով նրան «երկրորդ Երուսաղեմ և նոր Հոռմ գարմանալի»²⁷:

Եդեսիան դիմում է նաև Ալեքսանդրիային, որտեղ գրվել է Մարկոսի Ավետարանը, Անտիոքին, ուր գրվել է Մատթեոսի Ավետարանը:

Հատվածի վարդապետական կողմին անդրադարձել է Ներսես Տեր-Ներսիսյանը²⁸:

Խորքային առումով տարողունակ է հատվածը: Նախ՝ Ծնորհալին անուղղակի կերպով կարևորում է այդ քաղաքների ճշանակությունը՝ իբրև քրիստոնեության տարածման կենտրոններ, նրանց դերը հավատի զորացման գործում: Քրիստոնեության ամրապնդման համար կարևոր դեր է կատարել նաև Հայաստանյայց Եկեղեցին: Եվ Եդեսիան աշխարհի Ստորին կողմից իր հայացքն ուղղում է դեպի Արևելք, դեպի Մեծ Հայք, դեպի Հայոց Եկեղեցին.

Յորում կաթեաց շողն երկնային,
գպաղն հալեաց գհիսիսի...²⁹

Եդեսիան ողբակցելու է կանչում նաև Ամիին, որի անունն իսկ «երրակի տառիս բերի լերորդութեանն խորհրդի»³⁰:

Աննկատելի ու անորսալի՝ հյուսվածքի մեջ մուտք է գործում հայրենասիրության զգացումը, հայրենասիրության այն որակը, որը նուրբ է, բայց միևնույն ժամանակ զորեղ, որովհետև շաղախված է մվիրվածությամբ ու ազգի արժանապատվության զգացումով:

Քերթվածի մախերգանքում Եդեսիայի կողմից հիշատակված քաղաքներից շատերը արժանացել են նույն ճակատագրին, ավերվել են նույն թշնամու կողմից:

Եդեսիան խնդում է Ալեքսանդրիային՝ ողբակից լինել իրեն.

²⁶ «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 24:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 25:

²⁸ Տե՛ս «Բազմավեպ», 1953, էջ 237:

²⁹ «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 31:

³⁰ Նույն տեղում, էջ 37:

Զի հաւասար հանգանակի
յանօրինաց եղաք գերի³¹:

Ծնորհալին, սակայն, չի սահմանափակվում միայն ողբալով: Խորաթափանց մտածողը, սթափ հայացքով վերլուծելով քաղաքական իրադրությունը, քրիստոնեության զորացումը դիտում է իբրև այլադավանների դեմ մղվող պայքարի կարևոր միջոց, և նրա երկը դառնում է քրիստոնյա աշխարհի, այդ թվում՝ հայերի փրկության ծրագիր:

Ծնորհալին առաջադրում է քրիստոնյա երկրների միասնության խնդիրը, հնչեցնում բողոքի ձայնը քրիստոնյա աշխարհի անտարբերության դեմ: Դիմելով Ամտիոքին՝ Եդեսիան ասում է.

Իմ մերձավոր և անձկալի՝
յուրախութեան ժամանակի:
Ընդէ՞ր չհասեր վաղվադակի
ինձի թիկունս օգնականի,
Այլ թոյլ ետուր վասն խեթի
մատնիլ ի ձեռս անօրինի³²:

Եթե Ամտիոքը շուտ հասներ օգնության, Եդեսիան չէր տապալվի և Ծնորհալին վրեժխնդրության կոչ է՝ անում քրիստոնյա երկրներին.

Ձե՛ռն մատտ վաղվադակի
ինձ՝ կապելոյս ի տան բանտի,
Ա՛ռ զվրէժս աններելի
ի թշնամւոյն զիս գերողի³³:

«Ողբ Եդեսիոյ»-ի նախերգանքն իր մեջ խտացնում է երկի գաղափարական ու հուզական բովանդակությունը, որ բացվում, ճորանոր շեշտեր է ստանում պլոժեի զարգացման հետ: Վերստին ընդգծվում է մեղքի գաղափարը. Եդեսիան կործանվում է Տիրոջ գիտությամբ, որովհետև բոլորն էին ընկած մեղքի ախտում:

Ծնորհալին աղետի պատճառը տեսնում է մարդկանց մեղքերի մեջ, հավատացնում, որ միայն ապաշխարելով կարող են Տիրոջ բարկությունը մեղմել: Բանաստեղծը քրիստոնեական վարդապետության ճշմարտությունների վրա է հենվում հոգու և մարմնավորի, դատաստանի և հատուցման հարցերում: Ազատող Եդեսիան իր զոհված զավակներին մխիթարում է հարության հույսով: Նրանք լուսե պսակ են ստանալու Աստծոց՝ միանալով հրեշտակների դասին, քանի որ նրանք նահատակվել են՝ Քրիստոսի հավատը սրտերում

³¹ Նույն տեղում, էջ 28:

³² «Ողբ Եդեսիոյ», էջ 29:

³³ Նույն տեղում, էջ 25:

ու հոգիներում: Նրանք մեղքի պարտքը կրկին առան, չարիքների տգեղ պատկերը եղծեցին:

Դուք ի ձեռաց Տեառն տանջեալք,
զպարտիս մեղաց կրկին առիք,
Զտգեղ պատկեր չարեացն եղծիք,
զոր ի մարմնի աստ ունէիք³⁴:

Ու թեև նրանք մեռան մարմնով, Աստծո մոտ պահված կյանք ունեն: Յուրաքանչյուր ոք ըստ իր արած գործերի է հատուցվելու Ահեղ Դատաստանի օրը, ուստի պետք է արդարության գործերը հավատի հետ զուգակցել:

Արդ, այս խրատ է մարդկային
հանուրց բոլոր բարեպաշտին.
Ոչ ի հաւատն ճշմարիտ
ունել միայն վստահութիւն,
Այլ և զգործս արդարութեան
միաբանել ընդ հաւատին.
Քանզի մեռեալ հաւատք ասին,
որում և գործք ոչ հետևին...³⁵

Ողբը համակված է նաև կենսագագողությամբ ու կենսասիրությամբ: Բանաստեղծը խաղաղ ու երջանիկ կյանք է ցանկանում մարդկանց իրենց սեփական երկրում: Սակայն Ողբում առկա նոր աշխարհայեցողությունը, կրոնական ըմբռնումների, գաղափարների, գեղարվեստական ընկալման նոր մակարդակը խոր արմատներ ունեն: Դեռ 1121 թվականին գրած «Վիպասանության» մեջ Ծնորհալին արտահայտում է իր գեղարվեստական կողմնորոշումը՝ վկայելով, որ իրեն հուզող թեման պետք է լինի Հայրենիքը և Հայ Եկեղեցին:

Ծնորհալին Ողբում հիշատակում է Վարդանանց: Սա խոր իմաստ ունի. Եղիշեն ընդգծել է քրիստոնեական հավատի վճռական նշանակությունը Հայաստանի և հայ ժողովրդի ինքնուրույնությունը պահպանելու խնդրում: Վարդանանց նվիրված իր «Նորահրաշ պատկառ» շարականում Ծնորհալին դրվատում է ոչ միայն այն վսեմ նպատակը, հանուն որի նահատակության լուսապսակին արժանացան այդ նահատակները, այլև նրանց հայրենասիրական ոգին և մարդկային կերպարը: «Ողբ Եղեսիոյ» քերթվածում ընդգծում է հոգևորականների դերը ազատագրական կռիվ կազմակերպման գործում: Նրանք հորդորում են կռվողներին:

³⁴ Նույն տեղում, էջ 123:

³⁵ Նույն տեղում, էջ 103:

Մի՛ երկնչիլ ի սրոյ նորին,
որ սպանանէ միայն զմարմին,
Այլ յայնմանէ՛ զարհուրեացոք,
որ զեհեհին տայ զերկոսին...³⁶

Ծնորհալին գովերգում է հավատի նկատմամբ նրանց ունեցած անդավաճան նվիրվածությունը, նրանց մարդկային նկարագրի արիությունը:

Ակնհայտ է Ծնորհալու խրատաբարոյական միտումը, և իրավացի է Ա. Մադոյանը, որ Ծնորհալին «առաջադրում է երիտասարդության հոգեֆիզիկական համակողմանի, ներդաշնակ զարգացման պահանջը»³⁷: Ողբի հիշատակարանում դրվատվում է Ապիրատի՝ ոչ միայն գրի իմաստը լավ իմանալը, այլև զենքի արվեստում ներհմտացած լինելը:

Ներսես Ծնորհալու «Ողբ Եղեսիոյ» քերթվածը չի կորցրել իր արդիական նշանակությունը: Այսօրվա ընթերցողին էլ գրավում են այդ երկում պատկերված ապրումները, մարդու նկատմամբ բանաստեղծի տածած սերն ու կարեկցանքը, հայրենի պետականության վերականգնման բուռն տենչանքը, շիկացած ատելությունը բռնասիրության նկատմամբ, բանաստեղծի իսկ բնորոշմամբ:

Սուրն անողորմ անօրինի,
որ մեր արեանս է ի սովի,
Որ չէ յագեալ և ոչ յագի՝
մինչև ի գալ կատարածի³⁸:

«Ողբ Եղեսիոյ» պոեմը հնչել է դարեր շարունակ՝ հալ ժողովրդի համար դառնալով սփոփանքի ու հույսի երգ, ուղենշելով մաքառելու ուղին:

³⁶ «Ողբ Եղեսիոյ», էջ 64:

³⁷ Ա. Մադոյան, Միջնադարյան հայկական պոեմը, էջ 222:

³⁸ «Ողբ Եղեսիոյ», էջ 39: